

nagyobb mérvű beavatkozása távolról sem bevezetése, vagy átalakulása a kapitalizmusnak egy más, szociálisabb formába, hanem csupán kényszerű engedelmesség és nincs köze a „tervgazdálkodás”-hoz és még kevésbé mutat képességet, hogy a gazdasági törvényeit egyéb természetű törvényekkel határozza meg.

Fekete Béla

Süppedő talajon

Az 1918-as spanyoljárványban elhunyt nagy magyar írónőnek, Kaffka Margitnak novelláját közöljük. Ebből az írásából is kitűnik, hogy Kaffka Margit az élet valóságos, anyagelvű festésével messze kimagaslott nőíró társai közül, világosan látva a középosztály lecsúszását.

— Nem alszol egyet, Klári? — szólt át az öregasszony hangja a szomszédos szobákon.

— Nem vagyok álmos, nagymama.

— Jó lenne pedig; még csak négy óra. Szébb volnál estére.

A leány csak a tükörből vette észre, hogy rándít egy picinyt a vállán. Nem felelt, — a léptek úgyis eltapogtak; messzebb egy ajtó nyikordult óvatosan még és a széles, téres falusi házon már pihegett a lomha nyárdélutánok meleg, szendergő csendje. Mindenki lepihent.

A tükör előtt ült és lassan, ütemes hanyagsággal húzta a puha hajkefét át meg át a homlokon szétfésült, dús, fényesbarna haján. Csakhamar abbahagyta, hátradőlt a nagy plüssfotóiban, ölébeernyedtt kezekkel elmerülve; nézte egy darabig az arcát, a régi, gyakori tünődéssel, szép-e csakugyan? Úgy szeretete így figyelni a vonások mozgalmas, kifejező játékát, hogy mi minden telik egy arcból, kipróbálni mosolyokat és nézéseket: — ez figyelés, megvetés, ez kíváncsiság, — — milyen nagy csoda egy arc és milyen szép tudva úrkodni minden rezdülésén. Kurtán sóhajtott, — kinyújtóztatta meztelen karjait és átkulesolta velük felhúzott, fehéralszoknyás térdét. Már milyen régen, rég nem volt ilyen zavartalan, magános, elpihenő perce!

Előrebámult most magafeledten és elnyitott szemekkel. Szemben a kitárt kerti ablakon át elevenen érződtek be a meleg illatok; heves bazsali és langyos, finom verbéna, — a kertészeli kőrisfák éles bogárszaga is néha és a gyógyszervetemények ágjai felől ismerős mentáké, ezerjófüvéké. — — A szürke fapalánk mögött messzi, mozdulatlan, mélylőkék nyári ég és nagy, telitarka álomszínes világ odakinn a napon! Hányszor látta így, erről a helyről, ugyanily órában, — mennyi sok zsongó csendű, édesentétlen nyáron, — enyhületes pihenőheteken a nagy falusi ház gondtalan, békés bőségében! A kerti lugas és az ülőkés-gallyú szilvafák, ahol fenn, az ágak közt ülve olvasta az első regénye-

ket, derült és kielégítő Marlitte-kat gyermeklánykorában még, — és a nagy, szellős szobák; az orvosságzagú ebédlő magoscif-rájú székeivel a patika mögött; a hűvös, zongorás szalon, ahol zöld redőkön át zöld szőnyegekre vetődik megszufrten a nyári fény, s a lengő, világosfüggönyű udvari szobák itt, vendégálmók; — mennyire ismert, megszokott itt minden zúgot! . . . „Hát ennek is vége!“ — gondolta furcsa félöntudattal, — de egyszerre szökkenve eszmélt magára, felütötte a fejét és bizonytalanul mosolygott bele a tükörbe. Ó, hiszen, — — hisz épp ellenkezőleg! Nem búcsúzik, — ő most már itt fog maradni ezentúl mindig, — egész, egész életen át!

Különös zavart érzett, mintha maga sem volna tisztában a helyzetével egészen. Olyan szokatlan még; hisz ezen gondolkodni kell, hisz ez még sem olyan egyszerű! Eszébe jutott, hogy igazában ma este fog csak hivatalosan eldőlni a sorsa, — és az a szinte kellemes izgalom nyilalt át rajta, mint régen az iskolai vizsgák előtt, amikoről bizonyosan tudta, hogy egyszerre fognak sikerülni. Ma megkérlik a kezét, — annyi! És odabenn alsznak most elégedetten és megnyugodtan rokonai, — a háznép, akik összefogva ilyen szerencsésen megcsinálták ezt számára.

Szerencse, érthetetlen, butanagy szerencse, amin esztendőig tűnődhet majd otthon a kisvárosi álmélkodás. Csánky Klári, — Hát esnek még csudák? Oly ritkán gondolkozott, elszokott ettől; de most akarta. Lehunyta a szemét és szántsándékkal idézte fel a napokkal ezelőtt elhagyott otthonát; — fájdalom nélkül, fássult, szinte közönyös útalattal, halálos beleúntsággal. Mostohaapja, a féligzüllött, korhelyes, öregedő fiskális, ideges boldogtalan anyja, a zagyván nevelődő, vadóc féltestvérké; — az egész úrinymorúságos, rendszertelen, máról-holnapra élet sivár reménytelensége; — ebben érte el a huszonegyedik évét, és a jövője, az ő külön jövője felől már régesrég nem volt egyéb érzése, mint hogy: „Itt lesz valami, így nem mehet sokáig!“ Néha már, mint anyja, — valami véres és rémes újságdráma vízióit látta és várta ellene-tehetetlenül, konok érzéketlenséggel önmaga iránt is. A megoldás! — Hát ez, — hát ennyinek kellett történnie csak, hogy a szendrői patika hirtelen gazdát cserél? — — — Most szinte gyötörve foglalkoztatta ez, — az asszonyors vak esetszerűsége, érdemtől, akarattól nem függő, buta véletlene. Ma este egy okos „igen“, — és itt arra minden, — a tarka kert és a szilvafák, a zöld vendégszoba és a nagynénje tornyos, dupla ágya odabenn, — az övé lesz, úrnő lesz itten. Az új gazda, — szegény, — ez a szegény itt ellenvetés nélkül, jámboran vált magához mindent, — házat és darabföldeket, — az ócska bútort a nyakába varrják és őt is és nagymamát. Azután — lehet, hogy az otthoniak is jönnek csakhamar.

Hát ezért! Valami tompa kelletlenséget érzett, arcáig szökő, gyors vérhullámot, — de nem nyitotta fel a szemét. Csak ösztönös gőgje szisszent, hogy ez a vásár így rosszhiszemű, talán — szegényletes. Miért? Az ajka s a válla gúnyosan rándult. Hogy nem becsület? . . . Nevetséges! Aztán meg, — talán csak most, az

utolsó félév miatt érzi ezt ilyen sorskegyelemnek, egyetlen menedéknek — és még így is . . .

Igen, ő tulajdonképp sohasem gondolt ezzel; jövő, későbbi évek! Nem szoktatták erre. Otthon, — amióta csak emlékezett, — előtte volt a legborzasztóbb házaselet képe, elmérgesedett szünetlen harca két viasz és nehéz emberléleknek. Micsoda éjszakák! A boros ember és a hisztériás, féltékeny asszony vad összeesapásai és milyen reggelek, mikor a férfi nem birt vagy nem akart adni piacra valót. De ő már érzéketlen volt, elfásult. Így tudta fésülni a haját, lassan, hanyag ritmussal a szomszéd szobában; — őrzöngő káromlások és rémült gyereksírás közt is megvolt a lélekjelenléte. A házat rendbeszedte és nem avatkozott a dolgukba; csak várta nagy, belső undorral, hogy a mindent nyomorultul feledő, — lányésznek megfoghatatlan — kibékülések szerelmes csendje mikor borul megint a hálószobára. Az anyját sem szánta, — már tudta, hogy vérévé vált ez az élet, az izgalmak levezették bomló, beteg idegei feszültségét. És akkor, — hosszabb szelcsendek idején tudtak élni, vigadni is. — Az apja cipőtalpalást elvből nem fizetett neki soha, — ezt úgy lopkodták ki tőle, — de ha pénzt hoztak a régi kliensek, színházjegyekkel jött haza és jó parfümökkel. Sok kedvesség volt e vidéki bonvivánban, akit minden ember szeretett, — az anyját is ilyenek foghatták meg józan, rendező férje után az eladósodott, asszonybarát, mulató agglégényben . . . Vitte őket és a kaszinókerben pezsgőt fizetett a katonatiszteknek, akik a mostohaleányát körülvették. És Klári vak, mámoros feledéssel élvezte e kiragyogó órákat, — sokszor idegesen feszült, sikongó jókedvvel. A gazdag nagynénje tavalyi ruháit ha magához formálta, néha merész ötletekkel kellett rejteni az átszabás kénytelenségeit, — a megjelenésében ügyis volt valami szokatlan, felöltő; — barátnőtlen, magános lányágával, nyers, dzsentri-lányos modora és csipős, meglepő ötletei különködéseivel, az otthoni életük torz híreivel a kisvárosi botránypiaccon, — igen, csupa tisztékből telt csak az udvara és néha, hajnalajt a velebánásuk ott mozgott a veszedelmes határon, az úri leánynak és a könnyű nőnek való modor között. „Mi lesz belőled így!“ — nyögte néha az anyja, de a leány kicsit hűvös gúnnyal juttatta eszébe: „Miből is adnál egy vánkost, egy törlőkendőt, ha valami jámbor megyei írnok megkérne hirtelen?“ — Merő ijesztgetés, — ez az írnok nem is mutatózott sehol — és teltek az évek. A kliensek is ritkultak, — mennyi új, stréber kölyök-ügyvéd a városban — csupa művészet volt már, ahogy az életük úri látszatokkal továbbtengett. A kicsik nőttek, — a nagyobb leány tizenöt éves már. Nemsokára ezek kapják a szendrói néne viselt ruháit. „Itthon maradni vénülő félcselédnek, mosni, vasalni rájuk! Nem, — itt kell, hogy valami jöjjön!“ — Csakhogy pár hónapja már mindannyiuk sorsa-fordulását vagy a várt katasztrófát jelentette ez a gondolat. Az öreg beteg volt. Elpetyhüdt, lefittyenő ajkakkal, zacskós, bamba szemekkel közömbösen ült a mély fotőlben, állati-mohón evett és üres félmosollyal, alig reagálva hallgatott kérdést és szidást. A nyála csunyán csordult ki a csibuk szopókája

mellett, ha ültében, hortyogva elaludt. „Félévig is elhúzhatja!“ mondta a kegyelethől be-benéző, régismerős doktor. A kicsiket kivették az iskolából, — a fiú úgysis mindig bukkott, boltosinas lett — cseléd se volt már, az anyjuk nem akart az utcára kilépni többet, — a fűszeres csak készpénzért adott lisztet vagy sót . . . „Itt ezt már be kell várni!“ gondolta ilyenkor a nagy leány, de semmi továbbit, vagy határozottat. Ez volt — idáig volt, — valami egyhete még. A rokonság is hallgatott, bajt-sejtő eltávolodással, — a szendrőieket most elfoglalta a maguk ügye. És egyszer mégis jött a kis gyógyszerkocsi és a laboráns neki hozta a levelet. Rögtön felülni, jönni! Egy hétig maradnak még. Az új gazda megjött, nőtlen: — egy hét alatt minden meglehet! . . . Az anyja sirógörcs-rohammal kapkodta össze az egy-két elhanyagolt ruhalomot. Estig rázta a kis szekér ismerős, országúti falukon át, — olyan bódult volt, mire is gondolt egész úton? . . . És egy hete lesz már, hogy itt van Szendrőn. — És itt a nagy, meleg nyári csend, — falusi csend, mint régen, virit a kert, — verbénák, bazsalikomok, — alig libeg az ablak fehér függőnye, — — jó szag van itt, tisztaság, — egy légy zümmög és alszik mindenki — és most már minden nyáron. És mindig . . .

— A kisasszonynak idehoztam a kávé! Ó, aludni tetszett? . . .

— Igen, Teri, — azt hiszem! Köszönöm! — Már ennyi ideje? . . .

— Nem baj! A princi se jött ki az uzsonnához a terrászra. Hallottam, hogy mondta a segéd úr: dél óta öltözik és nagyon izgatott!

— Kiről beszél? — kérdezte Klári kurtán, már elég éberem a rendreutasításra.

— Ó, — pirult fülig a leánycseléd, — az új nagyságos urat gondolom. A segéd úr nevezte el így, mert a régit, a miénket, principális úrnak szólította. Csak nem tetszik haragudni?

— Nem. — Elmehet!

Kedvetlen volt, — a szunnyadástól megkeseredett a szájaize. Erőltetve jött ment, hogy gyújtót leljen a hajsütő lámpához. „Hát ez . . . azt Isten verje meg, . . . valahogy mégis csak utálatos!“ A segéd tavalay alázatosan hevült érte; — eljátszott vele kísit ő is, foghegyről, nyári időtöltésül, — most az is üti a vasat. Hm! Tetszős, fiatal principálisné! kap. Teri meg akár maradni szobalányul, — a laboráns . . . és mindenki az ő bőrére. Pfuj! A karja meglendült hirtelen, levegő-szelőn . . . aztán lassan, elszégyelve ejtette le. A rizsporos-doboz volt nála, — szétporlott volna az idegen szőnyegen. Idegen? . . . Az anyja szokott így földhözvagdolni! A mosdó elé lépett, megmártotta a hús vízben arcát és kezét és visszament a tükörhöz.

Jó későn este, — a nagy ebédlőben túl voltak ép a vacsorán, mikor — egy héttel ezelőtt, — a kis sárga bricska megállt Klári-val az akácos udvaron. Holdtalan este sötétjéből, szénaszagú, nagy rétek frisséből beszökkent a családi lámpa bőséges fénye alá; csökök és kacajok szaladtak elébe, kibontották a nénje bő selyem-

köpenyéből, amit úgy küldtek a kocsin, — és már esókolt, kacagott ő is gyorsan, fölengedt rokonisággal, a szeme felragyogott az apró kalap fátyola alól. Ünnepi bensőséggel hajolt meg a fiatal segéd, mikor keze felényúlt az asztalsarkon át. — Csak akkor vette észre az idegent a bácsi oldalán, bemutatásra várón. Felünn, milyen váratlan, ütődött mozdulattal rándul vissza tőle ez a kéz, — és hogy a tenyere, — hideg és nedves; ezt már első percben megérezte a leány. Az arcába alig nézhetett. Igen, szókés bajusza van és hunyorgó, gyöngé szeme. Túlzottan áradó kérdések, városi hírek és az otthoniak hogyléte . . . közben alig-észrevetten eltűnt közülok. „Nem akart alkalmatlankodni, nagyon tartózkodó . . . és ti mindjárt családi ügyeket . . .!” Ede bácsi mondta ezt, percere mind elhallgattak, a fiatal Barthos is hamarosan ajánlta magát. Klári arra gondolt, hogy holtéhes, finom kis pecsenyét hoznak neki mindjárt és az asztalon vaj, hónaposretek.

Már maguk közt voltak, nyíltan, egyértelműn mesélték el neki a dolgot.

Egy kedves, okos öregember jött ide levélváltások után a vársárt megbeszélni. Egy nyílteszű, nagyvilági modorú, egy izigvérig gavallér, — igaz-e, Mariska? — Az apósna^k való. — Nem is alkudott komolyan, — nagyon gazdag, földesúr Veszprém mellett, — ugy-e, Veszprém, Edus? Egyszóval a végén, áldomás-vascorán azt mondta nekik.

„— Jó, becsületes, csendes gyerek a fiam, Pali. Ugyan csendes! Hát ez a legkisebbik, szegény anyja beteges volt már akkor. Bizony, bajos így, — egy vén nagynénje nevelte, — a bátyjai mind nagy lókötők, — de ennek tifusza volt nyole esztendő korában, utána valami vitustánc-féle, sokat kínlódtt. Az iskolákkal is megkésétt, de mindig szorgalmatos volt szegény, jó-közepes lett. És a mesterségét, azt imádja, az éppen neki való, cikotyvaszt esendesen, pontosan . . . Úgy értem, hogy ez békességes, zajtalan hivatás, igaz-e instálom? — Hanem, azt akartam mondani, — szinte félttem így egymagára, — valami nekivaló feleség is kéne. De ez nem tréfa, instálom! Valami szemrevaló, okos, egészséges menyecskét neki, — nem épen gyerekleányt, — aki összetartja a házat, cselédséget, urát; nem hagyja meglopni és kineveli kicsit, — emberek közt forgásra, tempókra. Idevaló leány kéne, aki ismerős a környékbeliakkal. Egyszóval ezt rájuk bízom, kérem, — gondoljanak valamit. Ha holtsegény is, nem bánom — neki annál jobb. Mert ez a fiú, — ménkü tudja, — asszonyok közt nem tud . . . igen, talán egyáltalában . . . nem igen barátkozott még.“

Mondták, ismételték, színesen és hiven, a családjukbeli élénk, szemléletes beszédmóddal, ami megkülömböztette és kedvelté tette a közülok való asszonynepet. A bácsi véges-végig járt a hosszú szőnyegen, néha szolt ő is és összedörzsölgette a tenyerét, ahogy a patikában szokta. Klári retket hámozott, — pompás volt, ropogós; — néha felnézett rájuk.

— Hát nagyon szerény, igénytelen ember, az bizonyos! Meghúzódik a segédszobában és olyan hálás a vendéglátásért, mintha

nem is ő volna itt már az igazi gazda. Mindent lefizettek, — csak formások vannak hátra.

— Persze, nem valami ügyes szalonfi, — tódította nagymama. — Nem ír párbaj-kodexet, mint Cseresznyés főhadnagy. Az olyan fajta mindent kiad magából idegenek közt. A kedves emberek nem valók férjnek.

Klári ismerte már az efajta bölcseséget.

— Elég „kellemetes“ cimborá volt mostohád mindig, — próbálhattad a fajtáját.

— Elég parádés szerelem volt anyádék közt, láthatod, menyitit ér az.

— Ugyan! — kacagta el magát végül is a leány és okosan, egyszerűen a szemükbe nézett. Mit beszélnek neki? Szerelem, — meg, hogy Cseresznyés! Honnan veszik? — Hát érzeleg ő? Azért jött ide, tudta, mi végből hívják. Bánja is ő, bánja is ő!

— Na, hisz okos vagy te, Klári. Csak legyél is mármost, — minden téled függ.

Másnap reggelinél már újságolta sebbel-lobbal a fiatal Barthos, hogy mit mondott neki a princi lefekvéskor az újonjött kisaszonnyról. Micsoda remek alakja van, milyen gyönyörű haja! És a szeme!

— Ládd, milyen jól megnézett két perc alatt — hagyta helyben nagymama jókedvűn. — Van annak esze!

És alig leplezett szántsándékkal hagyta kettesben őket a teraszon, mikor az új gazda is reggelizetett. Erős parfümökkel locsolta tele magát a patikában és fura kis kék selyemkendő kunkorgott a mellényzsebéből elő.

Eles, gyakorlatias, kíméletlen szemével az első pillanatokban meglátta az apró sutaságokat a leány. Láttá és elnyelte a gonosz gúny sok asszonyos kacaját, okos akart lenni, magára parancsolt. „Talán csakugyan léha vagyok én, — hisz mindez csakugyan nem fontos!“ — Akarni akart és arra gondolni, hogy ez az egyetlen út. E napokon késő éjjelig igazgatta magához a Mariska néni elszűkült blúzeit; — és naphosszat nem tett, nem gondolt egyebet: görcsös szándékossággal, pihenéstelen idegerővel feszítve tartani a férfi könnyen lobbant, olesón-elért hevületét. Ráfigyelni, — elrejtve gyötrődő unalmat és kicsinylést — kihúzni belőle a szót, érdeklődő és vágyat-ingerlő nézéssel kísélni és kívánni akadozó száraz mondatait; soha ki nem fakadni halálos-türelmetlenséggel minden mozdulata, pillantása félszeg szokatlanságán. Végtelenül, kínosan nehéznek érezte mindezt; nem, őt nem nevelték türelemre, jóságos, értő elnézésre. „Csak már vége volna! Csak biztos volna már!“ — Mintha azután megpihenhetne majd!

— Én, én igazán alig mozogtam hölgytársaságban, kérem, — alig mozogtam. A tanulmányaim elfoglaltak. Én nem szeretem a nagy barátkozást, — komoly dolgokból tréfát üzni; csak arra való! Kegyed az első, akivel kiváltképen szeretek lenni. Én idáig nem bíztam a nőkben, de kegyed meg tudna érteni. Ha nem néz le engem azért . . .

— Dehogy nézem! De lássa, Bólyai, már kértem délelőtt; ne mondja ezt így: kegyed. És szólíthat a nevemen, ez a szokás! . . . Ezen a vidéken . . .

Mosolyogni próbált hozzá, ahogy birt, olyan kedvesen. De a lelke tele volt lázongó méltatlankodással. A félművelt vidéki leány görcsös gőgje ágaskodott benne, mely minden életjogát szó-lásmódok, formák és osztálybeli tolvajnyelv megkülömböztetéséből veszi. És nőizlése is így alakult, így értékelt csak. „Aki ennyit sem tudott megtanulni harminc éves korára, lehet-e egyéb dolgokban derék vagy érdemes ember?” gondolta néha jó ösztönnel. „És én a nevelőnöje legyek egy életen át! . . .”

Mariskáék búcsúlátogatásokat jártak a környéki falukon e napokban; — csak nagymama volt velük; feketeselyem blúzos gömbölyű, csinos alakja járt-kelt körülük nesztelen és mosolygós odaadással szolgálva kényelmüket, mintha már nászhetes ifjú házaspárok volnának. Igen, — hiszen átlátszó volt ez a dolog. Tizenöt éve lakik Edééknél; a legjobb anyós ugyan, — de az elég nagy idő! Pesten, ahol élni fognak, szűkek a lakások, készpénz az élet, nagyot számít egy családtag . . . A rokoni buzgalomnak egyik rügője, igen; — de hisz nagymama kedves, okos, halk öregasszony. Hanem a többiek, — az otthoniak? Azokért? Hát szerette őket, vagy köszön valamit nekik? „Csak önmagamért, igen — hogy élhessek. De hát csakugyan nincs más mód?”

(folytatása következik)

Kafka Margit

Széljegyzetek

MANNERHEIM, A LEVELIBÉKA

Misi Zsiga, az órás szegedi különlegesség volt. Nem tudom, létezik-e még üzlete, de a háború előtt még Szegeden kívül is híres órás és ékszerész volt. Foglalkozott régi pénzek és szakmai különlegességek eladásával. Kirakata előtt mindig tanyázott jó néhány gyerek, mert az aztán gyűjteménye volt a látnivalóknak. No, de mért keverem én ide Misi Zsigát? Misi Zsiga a világ minden rendű és rangú időjelző-készülékét nemcsak hogy raktáron tartotta, de ki is rakta a kirakatába. Komoly készülékek mellett, a leveli békán kívül a zsinég, mint időjós sem hiányzott. Ott lógott a kirakat félfáján a híres zsinég a magyarázó felirattal együtt, mely kb. így szólt:

HA A ZSINEG

Ide-oda leng — Fúj a szél
Ha nyugodt — Szélcsend van
Ha nedves — Esik az eső
Ha megfagyott — Hideg van
Ha száraz és nyugodt — Szép az idő
Stb. — Stb.